

Богдан Малиняк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСНОВНІ КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ТА НАПРЯМКИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Заходи щодо мінімізації корупції не лише мають принципово важливе значення для забезпечення довіри з боку зарубіжних партнерів і підтримки дій влади суспільством у надзвичайно важливий період протидії збройній агресії Росії проти України, а й здійснюють позитивний вплив на ефективність видатків бюджету. З огляду на це, як пріоритетне завдання визначаємо реалізацію комплексу заходів щодо виявлення корупційних ризиків у процесі формування та виконання видатків бюджету та мінімізацію цих ризиків.

На нашу думку, корупційні ризики характерні для кожного етапу формування й виконання видатків бюджету, що зумовлює необхідність розроблення та застосування адекватного інструментарію мінімізації означеного явища. Вже на рівні стратегічного планування під час визначення фінансових ресурсів для реалізації заходів та проектів стратегічних планів можливе лобіювання заходів, що сприяють створенню конкурентних переваг для пов'язаних між собою осіб чи їхніх груп через планування надання відповідних суспільних благ за рахунок бюджетних коштів. Таким чином можуть плануватися заходи з будівництва інфраструктурних об'єктів, надання цільової підтримки деяким галузям економіки, запровадження певних привілеїв для визначених територій і т. ін. Ще більш чітко корупційні ризики виявляються при просуванні проектів, реалізація яких формує передумови для залучення пов'язаних між собою осіб, особливо в умовах домінування монопольних утворень в окремих галузях національної економіки. Завищення ж реальної вартості заходів та проектів спричиняє визначення необґрунтовано великих обсягів бюджетних видатків на рівні середньострокового планування і включення їх до відповідних бюджетів.

Вважаємо, що основні інструменти, спрямовані на мінімізацію корупції під час ініціювання видатків, на нашу думку, необхідно застосовувати для запобігання внесенню до документів стратегічного планування положень, які містять корупційні ризики. Для цього доцільно запровадити практику декларування доброчесності ініціаторів видатків бюджету. Водночас в Україні потрібно започаткувати практику оцінювання корупційних ризиків проектів стратегічних планів і програмних документів. До того ж як важливий інструмент профілактики поширення корупції у процесі стратегічного бюджетного планування визначаємо дотримання високих стандартів прозорості розроблення програмних документів із залученням до цього процесу організацій громадянського суспільства.

Корупційні ризики на етапі середньо- і короткострокового бюджетного планування схожі за природою з ризиками, які виявляються на етапі

стратегічного планування. Проте вони характеризуються особливостями, серед яких поступове набуття видатками бюджету більш чітких обрисів і меншого простору для їхнього корегування перед закріпленням у відповідному нормативно-правовому акті, котрим затверджується бюджет. Окремо варто звернути увагу на чітко виражений на цьому етапі ризик розвитку політичної корупції. Звичайно вона пов'язується з формуванням і розподілом цільових міжбюджетних трансфертів. Таким виявом політичної корупції є віддання пріоритетів певним місцевим бюджетам, чи, навпаки, ігнорування потреб інших адміністративно-територіальних одиниць з політичних міркувань.

Як основний же інструмент мінімізації корупції під час складання, розгляду та затвердження документів середньострокового бюджетного планування і власне, самого бюджету розглядаємо вдосконалення інклюзивних підходів до управління видатками бюджету. Крім цього, вважаємо за доцільне запроваджувати й розширювати сфери застосування формалізованих підходів до розподілу субвенцій між місцевими бюджетами. Однак центральне місце серед інструментарію уникнення корупційних ризиків у процесі формування бюджету надаємо використанню методик виявлення таких ризиків і вжиття заходів для їхньої мінімізації. Необхідно, щоб такі методики мали універсальне призначення та їх могли застосовувати як органи державного фінансового контролю й правоохоронні органи, так і організації громадянського суспільства, наукові установи та ін.

Корупційні ризики, які накопичилися у бюджетному процесі, на етапі виконання трансформуються вже у фактичні зловживання й правопорушення з бюджетними коштами або залишаються не реалізованими. З огляду на це саме на етапі виконання видатків бюджету є обмежений час для того щоб своєчасно ідентифікувати корупційні ризики та усунути їх. В іншому разі вже доведеться вирішувати проблеми поширення корупції у правовій площині й вживати заходів для компенсації можливих втрат бюджетних ресурсів.

Велика кількість корупційних ризиків на етапі виконання видатків бюджету стосується сфери публічних закупівель. Вже під час розроблення плану закупівель, який за суттю є складовою частиною ключового етапу виконання бюджету – взяття бюджетних зобов'язань, може здійснюватися завищення потреб у певних товарах, роботах і послугах та зазначатися необґрунтовано завищений розрахунок їхньої вартості. Це закладає фундамент для проведення закупівель за попередньою змовою з постачальником товарів, робіт чи послуг. У межах такої змови відбувається завищення реальної вартості предмета закупівель, що створює ресурс для отримання неправомірної вигоди замовником. За таких умов видатки бюджету можуть спрямовуватися на придбання неперіоритетних товарів, робіт та послуг і додавання до їхньої реальної вартості ще корупційної ренти. Подібні корупційні ризики також спостерігаються при розробленні тендерної документації й визначенні кваліфікаційних вимог з дискримінаційними умовами з метою надання необґрунтованих конкурентних переваг наперед визначеному суб'єкту та використання неконкурентних процедур проведення публічних закупівель. На

цьому етапі виконання видатків може здійснюватися необґрунтоване зволікання замовником з прийняттям поставлених товарів, виконаних належним чином робіт чи отриманих послуг. Його мета полягає у спонуканні постачальника товарів, робіт або послуг до надання неправомірної вигоди представнику замовника.

На етапі взяття бюджетних зобов'язань запобігти трансформації потенційних корупційних ризиків у цілком реальні загрози щодо зниження ефективності бюджетних витрат можна шляхом удосконалення процедури публічних закупівель в Україні. До універсальних інструментів мінімізації корупційних ризиків у сфері публічних закупівель, які доцільно застосовувати на різних етапах виконання видатків бюджету, належать здійснення налагодження антимонопольного моніторингу і нагляду у сфері публічних закупівель й активізація роботи асоціацій підприємців, спрямованої на запобігання створенню дискримінаційних умов для проведення публічних закупівель. Завдання щодо мінімізації корупційних ризиків на етапах формування та виконання видатків бюджету частково можна виконати шляхом здійснення ефективного внутрішнього контролю. Для зміцнення громадського контролю у сфері публічних закупівель, пропонуємо вести роботу з підвищення рівня фінансової грамотності населення; як передумову зміцнення громадського контролю у сфері публічних закупівель, що дасть змогу вирішити ключову проблему – існування асиметрії в інформації про видатки бюджету.

Найбільші корупційні ризики під час оплати взятих зобов'язань стосуються можливих зловживань при обліку отримання передбачених обсягів товарів, робіт і послуг, контролі їхньої якості та дотриманні інших визначених умов закупівель. Внаслідок виникнення можливих порушень кошти бюджету спрямовуються постачальникам за неодержані товари, роботи і послуги чи отримані неналежної якості та ін. За таких умов населення не одержить очікуваних суспільних благ, а відбудеться перерозподіл фінансових ресурсів на користь осіб, пов'язаних з прийняттям відповідних управлінських рішень. Сучасні інформаційні й телекомунікаційні технології формують значний потенціал для технічного моніторингу за постачанням товарів, робіт і послуг, придбаних за кошти бюджету з метою забезпечення його публічності. Передусім такі заходи необхідно проводити щодо видатків на будівництво, благоустрій, капітальний ремонт та ін., що характеризуються високими ризиками, пов'язаними з неповним виконанням робіт і послуг або їхнім виконанням не у повних обсягах чи неналежної якості. Однак як основний інструмент мінімізації означених вище ризиків визначаємо здійснення ефективного ризикоорієнтованого державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів.

Фінальний етап видатків бюджету – використання активів – містить багато ризиків дискримінаційного доступу. Це стосується існування можливості для зловживань при отриманні окремих суспільних послуг загалом чи в окремих надавачів. Варто наголосити, що такі дискримінаційні ризики можуть виникати при наданні бюджетної підтримки суб'єктам господарювання

або домогосподарствам чи органам місцевого самоврядування. Усунути означені ризики можна шляхом запровадження правил інклюзивного надання суспільних благ, профінансованих за рахунок бюджетних коштів, чіткого закріплення гарантій їхнього отримання громадянами та ведення дієвого моніторингу цього процесу. Водночас особливої актуальності набуває формування інституційного середовища для прозорого надання бюджетної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності й органам місцевого самоврядування.

На етапі підбиття підсумків про досягнення запланованих цілей, завдань та результативних показників потенційні корупційні ризики стосуються спотворення відомостей звітності про досягнуті цілі, виконані завдання та результативні показники. Наслідком цього стає виникнення асиметрії інформації про видатки бюджету, а отже – викривлення суспільних оцінок ефективності видатків бюджету. Надалі побудова пріоритетів видатків бюджету не відповідатиме реальним запитам суспільства. На нашу думку, логічним вирішенням проблеми цілеспрямованого зловживання з оприлюдненням об'єктивної інформації органів влади, стане запровадження практики публічного звітування про результати використання бюджетних коштів.